

تأثیر اخلاق بد والدین بر رشد فردی فرزندان

لیلا حواسی سردارآبادی *

چکیده

اخلاق؛ سرشت، خوی و صورت باطنی قابل درک با بصیرت آدمی است و رشد راهیابی و ثبات در حق، و در فرهنگ قرآنی به معنای هدایت، صلاح و کمال می باشد. یکی از اهداف تشکیل خانواده در اسلام، فرزندپروری و رشد فردی فرزندان برای رشد اخلاقی، دینی، شخصیتی و عزت نفس فرزند برای رسیدن به کمال است. اخلاق والدین تأثیر زیادی در رشد فرزندان دارد؛ اخلاق نیکوی والدین می تواند سبب رشدی فردی درست فرزندان شده و اخلاق بد والدین هم می تواند تأثیر سوء بر رفتار فرزند بگذارد و آنها را به سمت رفتارهای نابهنجار و زشت سوق دهد. پس تأثیر اخلاق والدین بر رشد فردی فرزندان اهمیت داشته و ضرورت دارد به آن توجه شود. مسئله این است که آیا اخلاق بد والدین بر رشد فردی فرزندان تأثیر دارد؟ هدف از نوشتن مقاله هشدار به والدین درباره تأثیر اخلاق بدشان بر رشد فردی فرزندان است. نتایج نشان می دهد مصادیق بداخلاقی والدین، تنبیه بدنی، فحاشی، تبعیض و ... است که سبب، مشکلات ارتباطی، عدم رشد شخصیتی، بروز رفتارهای نابهنجار و ... در فرزند می شود. مقاله به روش توصیفی نوشته شده است.

واژگان کلیدی: اخلاق بد والدین، رشد فردی، فرزندان.

* دانش آموخته سطح ۲ مدرسه علمیه امام خمینی (رحمه الله) کرمانشاه

مقدمه

یکی از مهم‌ترین مسئولیت‌های انسان، مسئولیت او در خانواده و در برابر فرزندانش می‌باشد. اسلام رشد انسان را در مسیر خانواده و جامعه می‌داند و والدین را در قبال رشد فرزندان مسئول می‌شمارد. یکی از اهداف تشکیل خانواده در فرهنگ اسلامی، فرزندپروری و رشد فردی فرزندان و به دنبال آن رشد اخلاقی و دینی و شخصیتی و تجلی عزت‌نفس در فرزند در مسیر رسیدن آنها به کمال و تبدیل شدن به انسان کامل است.

بی‌شک اخلاق والدین تأثیر قابل توجهی در رشد فرزندان دارد؛ اخلاق والدین اگر نیکو باشد می‌تواند سبب ایجاد عزت‌نفس و اعتماد به نفس و تلاش برای رسیدن به اهداف در فرزندان شود و برعکس اگر والدین دارای اخلاق خوبی نباشند و با فرزند خود بدرفتاری کنند، این اخلاق بد می‌تواند تأثیر سوء بر رفتار و عملکرد فرزند بگذارد و او را به سمت رفتارها و اخلاق‌های نا به هنجار و زشت سوق دهد. از همین‌رو تأثیر اخلاق والدین بر رشد فردی فرزندان اهمیت بالایی دارد و ضرورت دارد به آن به طور ویژه توجه شود. مسئله این است که آیا اخلاق بد والدین بر رشد فردی فرزندان تأثیر دارد؟

هدف از نوشتن این مقاله این است که نشان داده شود اخلاق بد والدین بر رشد فردی فرزندان آنها تأثیر سو و حتی گاهی جبران ناپذیر دارد و در این باره به والدین دارای اخلاق بد هشدار داده شود.

۱- مفهوم شناسی

۱-۱- اخلاق بد

اخلاق در لغت: «جمع خُلُق و خُلُق به معنای سرشت، خوی، طبیعت و نیز به معنی صورت درونی و باطنی آدمی که با بصیرت درک می‌شود» (ابن منظور، لسان العرب، ج ۴، ص ۱۹۴)

۱-۲- رشد فردی

رشد در لغت «به معنای راهیابی و ثبات در حق، که در برابر- غی- یعنی گمراهی است» (راغب اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن، ج ۲، ص ۷۶) در فرهنگ قرآنی برای این واژه معانی از جمله «هدایت، نجات، صلاح، کمال و استقامت در طریق حق» (قرشی، قاموس قرآن، ص ۱۰۰) آمده است.

۲- مصادیق بداخلاقی والدین

۲-۱- تنبیه بدنی

شیوه فرزند پروری استبدادی با ویژگی های توقع بالا و پذیرش پایین مشخص شده است. این والدین قوانین خود را به صورت انعطاف ناپذیری تحمیل میکنند. ائمه اطهار الگوی ارتباطی همراه با اعمال قدرت را نادرست دانسته‌اند. امیرالمؤمنین درباره این زمینه می‌فرماید: «انسان به حکم اینکه انسان، و دارای شعور و اندیشه است از طریق پند و اندرز ادب شایسته می‌شود نه از طریق زورگویی و تنبیه بدنی» (حرانی، ابن شعبه، تحف العقول، ص ۹۷) از نظر تربیتی خشن و تنبیه گرند با رفتار بد مقابله می‌کند و کودک بدرفتار را تنبیه می‌کند. ابراز محبت و صمیمیت آن‌ها نسبت به کودکان در سطح پایین است. آنها امیال کودکان را در نظر نمی‌گیرند و عقایدش را جویا نمی‌شوند. کودکان دارای چنین والدینی ثبات روحی و فکری ندارد و خویشتن را بدبخت می‌پندارد آن‌ها زود ناراحت می‌شوند و در برابر فشارهای روانی آسیب پذیرند (هیبتی، خلیل، بررسی شیوه های فرزند

پروری والدین و رابطه آن با شیوه های مقابله با استرس دانش آموزان دختر و پسر سال سوم دبیرستان های رشد زرقان، ص ۸۶).

۲-۲-۲- فحاشی

دشنام، دادن نسبت زشتی است که در زمان تاراحتی و تنفر از کسی به وی می دهند به عبارتی کلماتی که مضمون آنها هتک و اهانت به دیگری است مصداق دشنام است (هاشمی شاهرودی، محمود، فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت (ع)، ج ۳، ص ۶۱۸). در اسلام از این رفتار غیراخلاقی به شدت نهی شده و قرآن در این باره می فرماید: «وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ...» و آنهایی را که جز خدا می خوانند دشنام مدهید که آنان از روی دشمنی [و] به نادانی، خدا را دشنام خواهند داد» (آل عمران/ ۱۰۸)

این رفتار در اسلام هر منع و نکوهش عمل به دلیل پیامدهای مخرب آن عمل و اهدافی بیان شده از جمله پیامبر گرامی اسلام (صلی الله علیه و آله) پرهیز از دشنام را مایه تقرب به خداوند دانسته و می فرماید: «از دشنام بپرهیزید؛ زیرا خداوند دشنام و دشنام دادن را دوست نمی دارد» (ورام، مسعود بن عیسی، تنبیه الخواطر و نزهة النواظر، ج ۱، ص ۱۱۰) امام صادق (علیه السلام) نیز دشنام را از اقسام ظلم دانسته که عاقبت آن رسیدن به آتش جهنم است: «الْبَذَاءُ مِنَ الْجَفَاءِ وَالْجَفَاءُ فِي النَّارِ؛ دشنام دادن ستم است و ستم در آتش قرار دارد» (حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، ج ۱۶، ص ۳۵)

این عمل در عرف جوامع نیز مذموم است و انسان ها را از آن باز می دارد. علت نهی آموزه های اسلامی از این بد اخلاقی تحقیر مخاطب ناسزا و کاهش اعتماد به نفس در اوست. و اگر این مخاطب کودک باشد، ضربات ناشی از فحاشی به مراتب بیشتر می گردد زیرا کودک، خانواده را محیط امنی برای خود دانسته و مواجهه با این بد اخلاقی او را دچار سردرگمی خواهد کرد و حتی

گاهی به انتقام وا می‌دارد. والدین به هیچ وجه نباید به چنین کاری اقدام نمایند و با این روش کودک خود را تنبیه کنند زیرا فحاشی اثرات مخربی دارد آنها باید توجه داشته باشند که تکرار این بداخلاقی کودکان را به مقابله به مثل وادار کرده و کودکان با الگو قرار دادن والدین خود این بداخلاقی را نسبت به والدین خود و دیگران تکرار می‌کنند. فرزندان که در چنین محیط‌هایی زندگی می‌کنند از بردباری و ادب بی بهره خواهند بود (حسین زاده قاسمی گورتی، تبیین مهمترین روش‌های عاطفی آسیب‌زا در تربیت با تکیه بر آیات قرآن کریم و احادیث ائمه (ع)، ص ۷۱).

۲-۳- تحقیر

یکی از ویژگی‌های والدین بد اخلاق در مواجهه با فرزندان استفاده از تحقیر و توهین نسبت به فرزند است بسیاری از والدین برای رسیدن به تربیت مورد نظر خود و داشتن فرزندان مطیع و با انضباط از این روش استفاده می‌کنند بدون آنکه در نظر داشته باشند این تحقیر و اهانت چه آسیب‌هایی بر روح و روان و آینده فرزندشان دارد به ویژه زمانی که این بداخلاقی در مقابل دیگران نسبت به فرزند انجام شود.

تحقیر به معنای کوچک شمردن و پست شمردن است (قرشی بنایی، علی اکبر، مفردات نهج البلاغه، ج ۱، ص ۲۸۹) در روایات فراوانی از تحقیر دیگران و ویژه افراد مؤمن نهی شده است. رسول خدا (صلی الله علیه و آله) می‌فرماید: «لَا يَزِرَ أَنْ أَحَدُكُمْ بِأَحَدٍ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ فَإِنَّهُ لَا دَرِيَ أَيْهُمْ وَلِيُّ اللَّهِ؛ هیچ یک از شما نباید احدی از بندگان خدا را خوار بشمارد؛ زیرا نمی‌داند که کدام یک از آنها دوست خداست» (مجلسی، بحارالانوار، ج ۷۴، ص ۱۴۷)

با دقت به روایات انسان می‌توان فهمید که به دلیل وجود غریزه حب ذات انسان و به ویژه فرزند نیازمند توجه مثبت دیگران نسبت به خود است و اگر این توجه خدشه دار شود ضربات روحی و عاطفی فراوانی متوجه وی می‌شود تحقیر از جمله رفتارهایی است که علاوه بر در نظر نگرفتن این غریزه، انسان را به مقابله به مثل وامی‌دارد و اگر این تحقیر در برابر دیگران انجام شود

کشمکش هستند به دلیل نداشتن آرامش روانی و عدم تمرکز و آشفتگی بیشتر در معرض رفتار ناسازگارانه و مشکلات رفتاری قرار دارند (احمدی، خانی چلکاسری، نقش خانواده در مشکلات رفتاری نوجوانان، ص ۶۷).

نقش خانواده در ایجاد و پیشگیری از مشکلات رفتاری نوجوانان به عنوان نهاد تامین کننده نیاز های جسمی، روانی، اجتماعی فرد و اولین کانون رشد و یادگیری وی، توجه بیشتری را می طلبد. مسائل خانواده و نوجوانان در جامعه ما از حساسیت زیادی برخوردار است. خانواده به عنوان یک عامل اساسی برای حفظ سلامت جامعه محسوب می گردد. همچنین خانواده به عنوان یک واحد زیستی اجتماعی در پرورش ابعاد مختلف روحی، روانی و رشد عاطفی مطلوب اعضای جدید جامعه (کودکان و نوجوانان)، نقش اساسی دارد. بنابراین هر گونه اختلال در رفتار والدین می تواند باعث ایجاد مشکلات رفتاری در آنان شود (خواجه نوری و دهقانی، مشکلات نوجوانان و ارتباط آن با نهاد خانواده؛ مورد مطالعه: رابطه تعارضات والدینی، و سلامت روان نوجوانان، ۵۲).

نتیجه گیری

رشد فردی فرزندان قطعاً به اخلاق والدین بستگی دارد. رشد فردی فرزند با اخلاق بد والدین او به خطر می افتد و فرزند دچار مشکلات رفتاری و عملکردی متعدد می شود. اخلاق بد والدین مصادیق بسیاری دارد و شامل مواردی چون تنبیه بدنی، فحاشی کردن، تحقیر کردن، سخت گیری های نابجا و تبعیض بین فرزندان می شود.

اخلاق بد والدین بر رشد فردی فرزندان باعث عدم رشد شخصیتی و تضعیف حس اعتماد به نفس و ایجاد احساس بیهودگی و ناکارآمدی، خودکم بینی، وابستگی و اطاعت کورکورانه در فرزند شده و عدم موفقیت تحصیلی و پایین آمدن پیشرفت تحصیلی در فرزند را به دنبال دارد. همچنین موجب ایجاد اخلاق های ناپسند و بروز رفتارهای بزهکارانه و سایر اختلالات رفتاری ناهنجار در فرزندان به خصوص در دوره نوجوانی می شود و در ارتباطات فرزند و رابطه او با دیگران مشکلات بسیاری ایجاد کرده و سبب بی اعتمادی به دیگران و افسردگی فرزند می شود. همه ی این مشکلات در نهایت سبب عدم رشد صحیح و همه جانبه فرزند و عدم تکامل او در زندگی فردی و اجتماعی می شوند.

فهرست منابع

* قرآن کریم

* نهج البلاغه

۱. ابن ابی الحديد، شرح نهج البلاغه، مؤسسه اسماعيليان، بی تا.
۲. ابن بابويه قمی، محمد بن علی، من لایحضره الفقیه، علی اکبر غفاری،
۳. ابن مسکویه رازی، احمد بن محمد، تهذیب الاخلاق، تهران، اساطیر، ۱۳۸۱.
۴. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، ۱۴۱۶ ق.
۵. احمدی، شقایق، خانی چلکاسری، فاطمه، نقش خانواده در مشکلات رفتاری نوجوانان، مجله پژوهش و مطالعات علوم اسلامی، شماره ۳۳، ۱۴۰۱.
۶. به پژو، احمد، اصول برقراری رابطه انسانی با کودک و نوجوان، تهران، انتشارات دانژه، ۱۳۹۱.
۷. بهناز شیدعنبرانی، و دیگران نقش بدرفتاری های عاطفی دوران کودکی در پی شبینی پرخاشگری بزرگسالی، مجله روانشناسی، شماره ۱، بهار ۱۳۹۹.
۸. بیابانگرد، اسماعیل، روش های افزایش عزت نفس در کودکان و نوجوانان، تهران، انتشارات انجمن اولیا و مربیان جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۳.
۹. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، غررالحکم و دررالکلم، ترجمه مهدی رجایی، قم، دارالکتب الاسلامیه، بی تا.
۱۰. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، قم، مؤسسه آل البيت (ع) لإحياء التراث، بی تا.
۱۱. حرانی، ابن شعبه، تحف العقول، تصحیح علی اکبر غفاری، قم، مؤسسه النشر الاسلامی، ۱۳۶۲
۱۲. حسین زاده علی، قاسمی گورتی، هاجر، تبیین مهمترین روش های عاطفی آسیب زا در تربیت با تکیه بر آیات قرآن کریم و احادیث ائمه (ع)، پژوهشنامه معارف قرآنی، شماره ۲۲، ۱۳۹۴.

۱۳. خواجه نوری و دهقانی، مشکلات نوجوانان و ارتباط آن با نهاد خانواده؛ مورد مطالعه: رابطه تعارضات والدینی، و سلامت روان نوجوانان، جامعه شناسی نهادهای اجتماعی، شماره ۳، ۱۳۹۵.
۱۴. دهباش، علیرضا، تأثیر جو عاطفی خانواده در رشد اجتماعی فرزندان، ندای اسلام، شماره ۱۸، ۱۳۸۳.
۱۵. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ القرآن، ترجمه سیدغلامرضا خسروی حسینی، تهران، مرتضوی، دوم، ۱۳۷۵.
۱۶. زمانی، کریم، فرهنگ لغات نهج البلاغه، تهران، کیهان، ۱۳۶۷.
۱۷. سامانی و بهمنش، مقایسه فرایندها و کنش های خانواده در نوجوانان عادی و بزهکار، مطالعات امنیت اجتماعی، شماره ۲۳، ۱۳۸۹.
۱۸. قائمی مقدم، محمدرضا، روش های آسیب زا در تربیت از منظر تربیت اسلامی، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۲.
۱۹. قرشی بنایی، علی اکبر، مفردات نهج البلاغه، تهران، مؤسسه فرهنگ نشر قبله، ۱۳۷۷.
۲۰. قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۹۰.
۲۱. کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، تهران، دارالمتب الاسلامیه، بی تا.
۲۲. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، بیروت، دار احیاء التراث العربی، بی تا.
۲۳. محمدی، کورش و دیگران ارزیابی مدل ساختاری رابطه عملکرد خانواده و بدرفتاری والدین با پیشرفت تحصیلی فرزندان: نقش میانجی کفایت اجتماعی و خودکارآمدی تحصیلی، مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، شماره ۱۸، ۱۳۹۷.
۲۴. ورام، مسعود بن عیسی، تنبیه الخواطر و نزهة النواظر، قم، مکتبه الفقیه، بی تا.
۲۵. هاشمی شاهرودی، محمود، فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت (ع)، قم، مؤسسه دایره المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت (ع)، بی تا.

۲۶. هدایت نیا گنجی، فرج الله، خشونت در خانواده، قم، ۱۳۸۲.

۲۷. هیبتی، خلیل، بررسی شیوه‌های فرزندپروری والدین و رابطه آن با شیوه‌های مقابله با استرس دانش آموزان دختر و پسر سال سوم دبیرستان های رشد زرقان، پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شیراز، ۱۳۸۱.

۲۸. یزدی، شیخ عباس اسماعیل، فرهنگ صفات، قم، انتشارات جمکران، چاپ اول، ۱۳۸۵.